

การประเมินผลโครงการนาหญาในพื้นที่จังหวัดชัยนาท

อัครศักดิ์ พลบำรุง

บทคัดย่อ

การประเมินผลโครงการนาหญา ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาด้านปศุสัตว์ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณตามแผนกระตุ้นเศรษฐกิจปี 2545 มีระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี 3 เดือน รวบรวมข้อมูลและประเมินผลเฉพาะการดำเนินการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท โดยใช้ตัวแบบประเมินผล CIPP (Conceptual evaluation, Input evaluation, Process evaluation, and Product evaluation) รวมทั้งประเมินผลกระทบ (Impact evaluation) ของโครงการฯ ต่อเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ และผู้เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

1. **ด้านบริบท** โครงการนาหญามีวัตถุประสงค์และเป้าหมายสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร เนื่องจากให้ความสำคัญในการกระจายรายได้ กระตุ้นการใช้จ่าย ทำให้เศรษฐกิจในชนบทมีความคล่องตัวมากขึ้น

2. **ด้านปัจจัยนำเข้าและกระบวนการ** โครงการฯ มอบหมายหน้าที่ให้หน่วยงานและบุคคลากรรับผิดชอบตามความชำนาญ มีระบบติดตามและควบคุมงานที่ชัดเจน มีการใช้จ่ายงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ตามแผนและกรอบเวลาที่กำหนด และมีการใช้งบประมาณในรูปเงินอุดหนุนจ่ายขาดแก่กลุ่มเกษตรกร ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างคล่องตัว ต่อเนื่องและยั่งยืน

3. **ด้านผลผลิต** โครงการนาหญาทำให้ครอบครัวเกษตรกรตัวอย่างมีรายได้จากการจำหน่ายพืชอาหารสัตว์เฉลี่ยครอบครัวละ 16,464.43 บาท ต่ำกว่าเป้าหมายซึ่งตั้งไว้ 30,000 บาทต่อปี

4. **ด้านผลกระทบและความยั่งยืน** โครงการฯ บรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างอาชีพแก่เกษตรกร เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการได้รับบริการด้านวิชาการ และมีส่วนร่วมบริหารจัดการกลุ่มฯ ทำให้เกษตรกรมีความรู้และมีโอกาสถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรรายอื่น ขณะเดียวกันโครงการฯ ได้ทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์มีพืชอาหารสัตว์คุณภาพดีเลี้ยงสัตว์มากขึ้น

เรื่องที่เสนอให้ปรับปรุง คือ การเชื่อมโยงโครงการนาหญากับโครงการพัฒนาปศุสัตว์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การจัดหาเครื่องจักรอุปกรณ์ที่มีความเหมาะสมสำหรับการผลิตและการแปรรูปผลผลิต และควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิต ปรับปรุงคุณภาพ และขยายตลาดพืชอาหารสัตว์ให้กว้างขวางขึ้น

คำนำ

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2545 เห็นชอบสนับสนุนโครงการนาหญ้า ภายใต้แผนพัฒนาธุรกิจโคนม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในวงเงินงบประมาณ 173,350,000 บาท เนื่องจากเห็นว่าการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพสำคัญของเกษตรกรไทย จากสถิติการปศุสัตว์ ปี 2543 มีผู้เลี้ยงโคนมทั้งสิ้น 17,513 ราย มีจำนวนโคนมรวม 307,927 ตัว เป็นแม่โครีดนม 162,437 ตัว ผลิตน้ำนมได้ประมาณวันละ 1,542 ตัน ข้อจำกัดสำคัญของการเลี้ยงโคนมคือ การขาดแคลนพืชอาหารสัตว์คุณภาพดีสำหรับเลี้ยงโคนม ทำให้ผลผลิตน้ำนมต่ำ และต้นทุนการผลิตสูง หากสนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้ทำการเลี้ยงโคนม จัดตั้งกลุ่มผลิตพืชอาหารสัตว์จำหน่ายให้เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จะเพิ่มศักยภาพการผลิต ลดต้นทุนการผลิต และทำให้เกษตรกรมีอาชีพที่มั่นคงอีกอาชีพหนึ่ง ภายใต้โครงการและงบประมาณดังกล่าว กรมปศุสัตว์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการโครงการนาหญ้า มีระยะเวลาดำเนินการระหว่าง 8 มกราคม 2545 และสิ้นสุดวันที่ 31 มีนาคม 2546 เป้าหมายเกษตรกรร่วมโครงการ 6,280 ราย พื้นที่ปลูกพืชอาหารสัตว์ 20,000 ไร่ มีเป้าหมายให้เกษตรกรผลิตพืชอาหารสัตว์จำหน่ายเป็นรายได้ปีละ 160 ล้านบาท ทำให้มีอาหารเลี้ยงโคนมเพิ่มขึ้นปีละ 60,000 ตัน แบ่งพื้นที่และแผนดำเนินงานเป็น 2 ส่วน คือ การผลิตพืชอาหารสัตว์ในพื้นที่ลุ่ม พื้นที่เป้าหมาย 12,400 ไร่ เกษตรกร 2,480 ราย ส่วนใหญ่ดำเนินการในภาคกลาง (6 จังหวัด) และภาคเหนือตอนล่าง (9 จังหวัด) และพื้นที่ดอนเป้าหมาย 7,600 ไร่ เกษตรกร 3,800 ราย ส่วนใหญ่ดำเนินการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กองอาหารสัตว์, 2545)

การประเมินผลนี้ ศึกษาผลการดำเนินงานโครงการนาหญ้าเฉพาะที่จังหวัดชัยนาท เนื่องจากจังหวัดชัยนาทมีเป้าหมายจำนวนเกษตรกรร่วมโครงการนาหญ้าในพื้นที่ลุ่มจำนวนมาก กล่าวคือ มีเกษตรกรร่วมโครงการ 200 ราย จากจำนวนเกษตรกรทำนาหญ้าในภาคกลางทั้งหมด 780 ราย วัตถุประสงค์ในการประเมินผลมี 2 ประการ คือ เพื่อประเมินผลการดำเนินงานโครงการนาหญ้า (Output) เปรียบเทียบกับเป้าหมาย และประเมินผลกระทบของโครงการนาหญ้า (Outcome) ต่อสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรที่ร่วมโครงการฯ

ผลจากการศึกษานี้ จะเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้เป็นแนวทางดำเนินการโครงการส่งเสริมอาชีพการปศุสัตว์ให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

อุปกรณ์และวิธีการทดลอง

1. ตัวแบบการประเมินผล

ตัวแบบการประเมินผลซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้ประเมินผลโครงการนาหญา ได้แก่ **ตัวแบบการประเมินผล CIPP** เป็นตัวแบบที่เสนอโดย Stufflebeam (อ้างใน ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, 2538) มี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การประเมินสภาวะแวดล้อม (Context evaluation) ได้แก่ การศึกษาลักษณะทั่วไปของโครงการฯ ศึกษาความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ และเป้าหมายโครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input evaluation) เพื่อประเมินว่าโครงการฯ มีการใช้ทรัพยากรด้านต่างๆ เช่น บุคคลกร วัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณ ได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้วางไว้หรือไม่

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินกระบวนการ (Process evaluation) เพื่อประเมินว่าการดำเนินงานเป็นไปตามกระบวนการที่กำหนดไว้ในขั้นตอนของการวางแผนหรือไม่ มีจุดเด่น จุดด้อย และปัญหาอุปสรรคอย่างไร ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ การวางแผน การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ การควบคุม กำกับ ติดตาม ประเมินผล และการรายงานผลงาน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลผลิต (Product evaluation) เพื่อเปรียบเทียบว่าผลลัพธ์ (Output) ที่เกิดจากโครงการเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายเป็นอย่างไร ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ได้แก่ จำนวนพื้นที่ปลูกหญ้า จำนวนเกษตรกรร่วมโครงการ จำนวนเกษตรกรได้รับการฝึกอบรม ผลผลิตพืชอาหารสัตว์ และรายได้เกษตรกร

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโครงการนาหญ้ามียุทธประสงค์เพื่อสร้างธุรกิจการผลิตอาหารหยาบเพื่อการจำหน่าย สนับสนุนการเลี้ยงโคนม และเป็นอาชีพสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรรอบๆ แหล่งเลี้ยงโคนม (กองอาหารสัตว์, 2545) การประเมินผลนี้ จึงเพิ่มขั้นตอนการประเมินผลกระทบ (Impact evaluation) ที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคม ของครอบครัวเกษตรกรที่ร่วมโครงการ และศึกษาผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมรอบๆพื้นที่โครงการนาหญ้า เป็นขั้นตอนที่ 5 ในการประเมินผลด้วย โดยการประเมินผลขั้นตอนที่ 1-4 ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากรายงานผลการปฏิบัติงาน และเงินผลกระทบของโครงการจากการสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างในพื้นที่จังหวัดชัยนาทที่เข้าร่วมโครงการฯ

ตัวแบบในการประเมินผลนี้มีขั้นตอนและหลักการใกล้เคียงกับตัวแบบที่นักวิจัยใช้ประเมินผลโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น ตัวแบบการประเมินผลโครงการส่งเสริมการเกษตร เสนอโดย วิรัชญ์ คงคะจันทร์ (2524) มี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย การประเมินผลลัพธ์ การประเมินผลวิธีการ การ

ประเมินผลหน่วยงาน การประเมินบุคคลเป้าหมาย และประเมินความพึงพอใจ หรือตัวแบบ ประเมินผลเชิงระบบ โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2546) ซึ่งใช้ประเมินผลโครงการพัฒนา ธุรกิจโคนม มีประเด็นการประเมินผลประกอบด้วย ประเด็นภาพรวมของโครงการ ประเด็นผลลัพธ์ ของโครงการ และประเด็นผลกระทบของโครงการ

2. การประเมินผลกระทบโครงการ

ในการประเมินผลกระทบของโครงการนาหญ้า ต่อเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลเป้าหมาย ประเมินโดยรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรจังหวัดชัยนาทที่เข้าร่วมโครงการฯ มีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

2.1 ประชากร และตัวอย่าง

ในการศึกษาผลกระทบของโครงการต่อเกษตรกรที่ร่วมโครงการนาหญ้าในจังหวัดชัยนาท ซึ่งมีเกษตรกรร่วมโครงการฯทั้งสิ้น 200 ราย สุ่มสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่าง 120 ราย (ร้อยละ 60) โดยใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) ตามข้อเสนอแนะของสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2544) คือ การเลือกกลุ่มเกษตรกร 6 กลุ่มจากจำนวนทั้งหมด 10 กลุ่ม โดยการจับฉลาก แล้วสัมภาษณ์เกษตรกรหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือนทุกครัวเรือนในกลุ่มที่เลือกทุกครัวเรือน (กลุ่มละ 20 ราย)

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมและผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการ เป็นข้อมูลชี้วัดความสำเร็จของโครงการตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ ผลผลิต รายได้ การมีงานทำ การมีส่วนร่วมกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและสังคม และการได้รับความรู้ เทคโนโลยี และประสบการณ์ด้านการประกอบอาชีพ

ตอนที่ 3 ความพึงพอใจต่อโครงการนาหญ้า เป็นข้อมูลชี้วัดผลการดำเนินงานของโครงการเปรียบเทียบกับความคาดหวังของเกษตรกร สร้างแบบประเมินความพึงพอใจตามคำแนะนำการสร้างมาตรวัดสำหรับการวิจัย โดยสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2531)

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการในด้านต่างๆ

นำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบ (Pretest) กับเกษตรกรที่ไม่ตกเป็นตัวอย่างจำนวน 20 ราย วิเคราะห์ Reliability Test ข้อถามที่เป็นเชิงนามธรรม (ตอนที่ 3 จำนวนข้อถามย่อย 20 ข้อ) ได้ค่า Reliability Coefficient 0.9070 ซึ่งแสดงว่าข้อถามมีความสอดคล้องภายในสูง จึงคงข้อถามไว้ทั้งหมด และใช้รวบรวมข้อมูลระหว่างเดือน มิถุนายน-กันยายน 2546

สำหรับการประเมินผลกระทบต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ใช้วิธีสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์แบบไม่ใช้แบบสัมภาษณ์ จำนวน 10 ราย

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์-SPSS เสนอผลการวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (กัลยา วาณิชบัญชา, 2544)

ผลการศึกษา

การวิเคราะห์ผลการดำเนินงานโครงการนาห้วยในจังหวัดชัยนาท ซึ่งดำเนินงานระหว่างเดือน มกราคม 2545 ถึงมีนาคม 2546 รวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน-กันยายน 2546 มีผลการประเมิน มีดังต่อไปนี้

1. ประเมินภาพรวมและสภาพแวดล้อมของโครงการ (Context evaluation)

จากการการวิเคราะห์เอกสารโครงการฯ ประเมินภาพรวมและสิ่งแวดล้อมโครงการนาห้วย ได้ดังนี้

1) **วัตถุประสงค์และเป้าหมาย** โครงการนาห้วยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างธุรกิจการผลิตอาหารหยาบเพื่อการจำหน่าย สนับสนุนการเลี้ยงโคนม และเป็นอาชีพสร้างรายได้แก่เกษตรกรรอบๆแหล่งเลี้ยงโคนม เป็นการปรับเปลี่ยนบริบทการผลิตของเกษตรกรจากระดับการผลิตเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อการค้า กำหนดเป้าหมายเกษตรกรร่วมโครงการฯในพื้นที่จังหวัดชัยนาทรวม 200 ครอบครั้ว พื้นที่ปลูกพืชอาหารสัตว์ 1,000 ไร่ คาดว่าเกษตรกรจะมีรายได้เฉลี่ยรายละ 30,000 บาทต่อปี เริ่มดำเนินงาน 8 มกราคม 2545 สิ้นสุด 31 มีนาคม 2546 สรุปได้ว่า โครงการฯ มีเป้าหมายเชิงปริมาณชัดเจน กำหนดเวลาเริ่มต้น กำหนดเวลาสิ้นสุด ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมรู้ทิศทางของโครงการฯ

2) **ความจำเป็นและความสอดคล้องกับปัญหา** โครงการนาห้วยเป็นโครงการพัฒนาด้านการเกษตรที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจจากรัฐบาล เนื่องจากในขณะนั้นเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำนาประสบปัญหาด้านผลผลิตและราคา ขณะเดียวกันเกษตรกรที่เลี้ยงโคนมมีความต้องการเสบียงสัตว์คุณภาพดีสำหรับเลี้ยงสัตว์มากขึ้น โครงการฯ จึงตอบสนองความต้องการของผู้ผลิตและผู้ใช้พืชอาหารสัตว์ ขณะเดียวกันโครงการฯ ก็มุ่งกระจายรายได้ กระตุ้นการใช้จ่าย ทำให้เศรษฐกิจในชนบทมีความคล่องตัวมากขึ้น

3) **ความเป็นไปได้** ก่อนเสนอโครงการฯ กรมปศุสัตว์ได้ทำการวิจัยโดยให้เกษตรกรมีส่วนร่วม มีการศึกษาความต้องการของตลาด ศึกษาต้นทุนการผลิต และผลตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับจากการปลูกพืชอาหารสัตว์เปรียบเทียบกับการทำงาน เมื่อเกษตรกรเห็นว่าการผลิตพืชอาหารสัตว์จำหน่ายมีผลตอบแทนสูงกว่าและมีความเสี่ยงน้อยกว่าการทำงานจึงตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ (กองอาหารสัตว์, 2545)

2. ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input evaluation)

การประเมินปัจจัยนำเข้าของโครงการนาหญ้า โดยการวิเคราะห์เอกสารและรายงานผลการดำเนินงาน รวบรวมจากกองอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์ ปัจจัยที่วิเคราะห์ประกอบด้วยหน่วยงานร่วมโครงการ บุคลากร งบประมาณ และเทคโนโลยีที่ใช้ในโครงการ ผลการประเมินมีดังนี้

1) **ความพร้อมของหน่วยงานร่วมโครงการ** โครงการนาหญ้าเป็นกิจกรรมบูรณาการที่ให้หน่วยงานต่างๆที่มีความชำนาญเฉพาะด้านร่วมปฏิบัติงาน มีการมอบหมายความรับผิดชอบแต่ละกิจกรรมชัดเจนทั้งระดับส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังนี้

กองอาหารสัตว์	สนับสนุนด้านวิชาการและเทคโนโลยี
กองแผนงาน	ติดตามและจัดทำรายงานความก้าวหน้า
กองปศุสัตว์สัมพันธ์	ประชาสัมพันธ์โครงการ
สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด	คัดเลือกเกษตรกรร่วมโครงการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร จัดฝึกอบรมเกษตรกร
สำนักงานสหกรณ์จังหวัด	จดทะเบียนกลุ่มเกษตรกร แนะนำการบริหารกลุ่มเกษตรกร

สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์แนะนำการจัดทำบัญชีกลุ่ม ตรวจบัญชีกลุ่ม

2) **ความพร้อมด้านบุคลากร** กรมปศุสัตว์ซึ่งรับผิดชอบโครงการนาหญ้าโดยตรงได้มอบหมายให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบโครงการฯ ตามลำดับ ดังนี้

2.1) ส่วนกลาง ให้มีคณะกรรมการประสานงานโครงการประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยอาหารสัตว์ ผู้อำนวยการกองอาหารสัตว์ ผู้อำนวยการกองต่างๆที่เกี่ยวข้อง ปศุสัตว์เขต ปศุสัตว์จังหวัด หัวหน้ากลุ่ม และหัวหน้าฝ่ายต่างๆ เป็นคณะกรรมการ

2.2) ส่วนภูมิภาค ให้มีการจัดตั้งคณะทำงานระดับจังหวัด ประสานงานและรับผิดชอบโครงการนาหญ้า ประกอบด้วย ปศุสัตว์จังหวัด ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาอาหารสัตว์ หัวหน้าสถานีพัฒนาอาหารสัตว์ ปศุสัตว์อำเภอ นักวิชาการสัตวบาล และเจ้าหน้าที่สัตวบาลเป็นคณะกรรมการ

2.3) ระดับปฏิบัติการ ให้มีตำแหน่งเจ้าหน้าที่สัตวบาล เป็นลูกจ้างชั่วคราวรายเดือนรับผิดชอบ กำกับ ติดตาม ให้คำแนะนำกลุ่มเกษตรกรโครงการนาหญ้า โดยให้เจ้าหน้าที่ 1 คน กำกับดูแล กลุ่มเกษตรกรประมาณ 4 กลุ่ม ในพื้นที่จังหวัดชัยนาทมีเจ้าหน้าที่ 2 คนกำกับดูแลเกษตรกร 10 กลุ่ม

3) **ด้านงบประมาณ** โครงการนาหญ้าได้รับการสนับสนุนงบประมาณตามแผนกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาลเป็นเงินทั้งสิ้น 173,350,000 บาท เพื่อใช้จ่ายในการฝึกอบรมเกษตรกร จัดหาเครื่องจักรกลการเกษตรให้กลุ่มเกษตรกร จัดสรรเป็นเงินทุนหมุนเวียนสำหรับให้กลุ่มเกษตรกรใช้เป็นเงินทุนรับซื้อเสบียงสัตว์จากเกษตรกรรวบรวมไปจำหน่าย เป็นเงินเดือนเจ้าหน้าที่ติดตามให้คำแนะนำทางวิชาการแก่เกษตรกร และเป็นงบประมาณบริหารโครงการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้จ่ายในการปฏิบัติงาน นอกจากนั้นการใช้งบประมาณในรูปเงินอุดหนุนจ่ายขาดแก่กลุ่มเกษตรกรที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล ทำให้เกษตรกรมีเงินลงทุนที่มีสภาพคล่อง สามารถดำเนินกิจการต่างได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

4) **ด้านเทคโนโลยี** โครงการนาหญ้าได้รับการสนับสนุนตามแผนกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาลเนื่องจากเป็นโครงการที่ได้มีการศึกษานำร่องมาแล้วล่วงหน้า ได้มีการศึกษา วิจัย และถ่ายทอดเทคนิคการผลิตและแปรรูปพืชอาหารสัตว์สู่เกษตรกรอย่างมีระบบ โดยการจัดฝึกอบรม ฝึกปฏิบัติ และมีการติดตามให้คำแนะนำการใช้เทคโนโลยีแก่เกษตรกรอย่างใกล้ชิด เทคนิคทางวิชาการที่ประยุกต์และถ่ายทอดสู่เกษตรกร ได้แก่

- เทคนิคการคัดเลือกพันธุ์พืชอาหารสัตว์ที่เหมาะสม
- เทคนิคการเตรียมดิน
- เทคนิคการปลูก การดูแลพืชอาหารสัตว์หลังจากปลูก
- เทคนิคการให้น้ำ การชลประทานและการเขตกรรม
- เทคนิคการใส่ปุ๋ย การปรับปรุงดิน
- เทคนิคการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช
- เทคนิคการเก็บเกี่ยวและแปรรูป
- เทคนิคการเก็บรักษา การขนส่ง และการตลาดผลผลิต

3. ประเมินกระบวนการ (Process evaluation)

การประเมินกระบวนการ ได้แก่การประเมินกิจกรรมของโครงการนาหญ้าที่ดำเนินการจริงเปรียบเทียบกับแผนงานที่ตั้งไว้ โดยกิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผนงานที่ทำการประเมินประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร การฝึกอบรมเกษตรกร การสนับสนุนเครื่องจักรกล การสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียน และการสนับสนุนปัจจัยการผลิต พบว่า ทุกกิจกรรมได้ดำเนินการตามแผนและเป้าหมายที่กำหนด ดังแสดงในตาราง 1

ตารางที่ 1 กระบวนการดำเนินงานโครงการนาหญาในจังหวัดชัยนาท

กิจกรรม	หน่วย	เป้าหมาย	ผลดำเนินงาน	ร้อยละ
1.การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร	กลุ่ม	10	10	100.0
2. การฝึกอบรมเกษตรกร	ราย	200	200	100.0
3. สนับสนุนเครื่องจักรกลการเกษตร	ชุด	10	10	100.0
4. สนับสนุนเงินทุนหมุนเวียน	บาท	4,347,700	4,347,700	100.0
5. สนับสนุนปัจจัยการผลิต	ราย	200	200	1000

ที่มา กองอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์

4. ประเมินผลผลิต (Product evaluation)

ในการประเมินผลนี้ ได้กำหนดดัชนีวัดผลผลิตโครงการจากเป้าหมายที่ระบุไว้ในเอกสารโครงการฯ ประกอบด้วย จำนวนเกษตรกรร่วมโครงการ จำนวนเกษตรกรได้รับการฝึกอบรม พื้นที่ทำนาหญา ผลผลิตพืชอาหารสัตว์จำหน่ายได้ รายได้จากการจำหน่ายพืชอาหารสัตว์

จากรายงานผลการปฏิบัติงานระหว่างเดือน มกราคม 2545 ถึงมีนาคม 2546 (กองอาหารสัตว์, 2545) แสดงในตาราง 2 พบว่า จังหวัดชัยนาท จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรร่วมโครงการนาหญาได้ตามเป้าหมายรวม 10 กลุ่ม เกษตรกรร่วมโครงการ 200 ราย คิดเป็นร้อยละ 100.0 ของเป้าหมาย จัดฝึกอบรมแก่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ 200 ราย และเกษตรกรได้ดำเนินการปลูกหญ้าแพงโกล่าเพื่อผลิตพืชอาหารสัตว์จำหน่ายตามโครงการฯ เป็นพื้นที่รวม 1,000 ไร่ คิดเป็น 100 เฮกตาร์ และเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ มีผลผลิตพืชอาหารสัตว์จำหน่ายได้รวมทั้งสิ้น 2,450 ตัน มีรายได้รวมทั้งสิ้น 4,900,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 61.3 ของเป้าหมาย เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกพืชอาหารสัตว์ปลายฤดูฝน เมื่ออย่างเข้าฤดูแล้งพืชอาหารสัตว์จะเกิดการเจริญเติบโตจึงไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ต้องรอจนถึงฤดูเพาะปลูกต่อไปจึงจะมีผลผลิตจำหน่าย

ตารางที่ 2 ผลผลิตของโครงการนาหญาในพื้นที่จังหวัดชัยนาท

กิจกรรม	หน่วย	เป้าหมาย	ผลดำเนินงาน	ร้อยละ
1. จำนวนเกษตรกรร่วมโครงการ	ราย	200	200	100.0
2. พื้นที่ปลูกหญ้า	ไร่	1,000	1,000	100.0
3. เกษตรกรได้รับการฝึกอบรม	ราย	200	200	100.0
4. ผลผลิตพืชอาหารสัตว์	ตัน	4,000	2,450	61.3
5. รายได้จากการจำหน่ายพืชอาหารสัตว์	ล้านบาท	8,000,000	4,900,000	61.3

ที่มา กองอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์ 2545

5. ประเมินผลกระทบ (Impact evaluation)

การประเมินผลกระทบของโครงการนาหญาต่อเกษตรกรร่วมโครงการ ประกอบด้วย การประเมินการมีส่วนร่วม ประเมินผลลัพธ์ และ ประเมินความพึงพอใจของเกษตรกรต่อโครงการ ตลอดจนรวบรวมปัญหาอุปสรรคในการผลิตพืชอาหารสัตว์เพื่อการจำหน่ายของเกษตรกร ใช้ข้อมูล ปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เกษตรกร 120 ราย และสอบถามเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่ซื้อพืชอาหารสัตว์ ไปเลี้ยงสัตว์จำนวน 10 ราย ผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

5.1 สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของเกษตรกร

ผลการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของเกษตรกรตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการนาหญา แสดงในตาราง 3 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรร่วมโครงการนาหญา มีอายุระหว่าง 30-49 ปี เป็นหัวหน้าครอบครัว เพศชาย มีสถานภาพสมรสแล้ว สำเร็จการศึกษาระดับ ประถมศึกษา มีบุตร 1-2 คน และมีสมาชิกในครอบครัว 3-4 คน มีสมาชิกวัยแรงงานที่ร่วมกิจกรรม นาหญา (อายุ 15-60 ปี) ครอบครัวละ 1-2 คน ครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่ทำนา (ปลูกข้าว) เป็น อาชีพหลัก และทำนาหญา (ปลูกพืชอาหารสัตว์) เป็นอาชีพรอง

ตารางที่ 3 สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของเกษตรกร (120 ราย)

สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของเกษตรกร	ร้อยละ
1. อายุ	
20-29 ปี	12.5
30-39 ปี	30.8
40-49 ปี	36.7
50-59 ปี	15.8
60 ปีขึ้นไป	4.2
2. เพศ	
ชาย	69.2
หญิง	30.8
3. สถานภาพสมรส	
โสด	5.0
สมรส	85.0
หม้าย หย่า แยกกันอยู่	10.0

ตารางที่ 3 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของเกษตรกร	ร้อยละ
4. สถานภาพในครอบครัว	
หัวหน้าครอบครัว	60.2
ภรรยาหัวหน้าครอบครัว	30.5
บุตร และ อื่นๆ	9.3
5. การศึกษาสูงสุด	
ประถมศึกษา	81.7
มัธยมศึกษา	9.2
อาชีวศึกษา	9.2
6. จำนวนบุตร	
ไม่มี	0.9
1-2 คน	76.6
3-4 คน	19.8
มากกว่า 4 คน	2.7
7. จำนวนสมาชิกในครอบครัว	
1-2 คน	4.2
3-4 คน	49.2
5-6 คน	35.0
มากกว่า 6 คน	11.7
8. แรงงานที่ร่วมกิจกรรมนาหญ้า	
1-2 คน	63.4
3-4 คน	33.3
มากกว่า 4 คน	3.3
9. อาชีพหลัก	
ทำนา	87.5
ปลูกพืชสวน	4.2
เลี้ยงสัตว์	5.0
อื่นๆ	3.3
10. อาชีพรอง	
ทำนา	3.4

ตารางที่ 3 (ต่อ)

สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของเกษตรกร	ร้อยละ
ปลูกพืชไร่	4.2
ปลูกพืชสวน	1.7
ทำนาหญ้า	84.9
เลี้ยงสัตว์	5.9
11. การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสมาคมองค์กร	
เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์(นาหญ้า)อย่างเดียว	89.2
เป็นสมาชิกกลุ่มนาหญ้าและกลุ่มอื่นๆ	10.8

5.2 การมีส่วนร่วมในโครงการและผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการนาหญ้า

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมโครงการและผลที่เกษตรกรได้รับโดยตรงจากโครงการนาหญ้า แสดงในตาราง 4 สรุปได้ ดังนี้

1) เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการนาหญ้าในจังหวัดชัยนาท ร้อยละ 67.2 เข้าร่วมโครงการหลังจากได้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ตามเงื่อนไขของโครงการแล้ว ขณะที่ร้อยละ 32.8 เป็นผู้เริ่มจัดตั้งโครงการฯ (เข้าร่วมโครงการฯ ก่อนการจัดตั้งกลุ่ม)

2) ก่อนการเข้าร่วมโครงการฯ (ปี 2544) ครอบครัวยุทธศาสตร์ที่ตกเป็นตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ย 65,691.67 บาท ร้อยละ 50 มีรายได้ต่ำกว่า 50,000 บาทต่อปี และร้อยละ 39.8 มีรายได้ 50,000-100,000 บาทต่อปี หลังจากเข้าร่วมโครงการ(ปี 2545) รายได้เฉลี่ยของครอบครัวยุทธศาสตร์เพิ่มขึ้นเป็น 68,326.85 บาท หรือเพิ่มขึ้น 2,635.18 บาทต่อครอบครัว รายได้เพิ่มขึ้น 4.01 เปอร์เซ็นต์ สัดส่วนผู้มีรายได้ต่ำกว่าปีละ 50,000 บาท ลดลงเหลือร้อยละ 48.1

3) ในการผลิตพืชอาหารสัตว์เพื่อจำหน่ายตามเงื่อนไขของโครงการนาหญ้านั้น เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการทุกรายปลูกหญ้าแพงโกล่า (Pangola grass) ซึ่งเป็นพันธุ์หญ้าที่ปลูกสำหรับเลี้ยงสัตว์ สามารถขึ้นในที่ลุ่ม มีผลผลิตตัดเกี่ยวได้ทุกๆ 40 วัน และผลิตได้ตลอดทั้งปีถ้ามีน้ำเพียงพอ (กองอาหารสัตว์, 2545) เกษตรกรที่ร่วมโครงการนาหญ้าในจังหวัดชัยนาท ปลูกหญ้าแพงโกล่าเฉลี่ยครอบครัวละ 8.56 ไร่ ร้อยละ 40.2 ปลูกหญ้า 1-5 ไร่ และร้อยละ 35.7 ปลูกหญ้า 6-10 ไร่ ในช่วงเดือนมกราคม 2545 ถึงมีนาคม 2546 เกษตรกรผลิตหญ้าและจำหน่ายได้เฉลี่ยครอบครัวละ 10,132.73 กิโลกรัมน้ำหนักแห้ง มีรายได้จากการจำหน่ายหญ้าเฉลี่ยครอบครัวละ 16,464.43 บาท โดยร้อยละ 52.5 มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 19.2 ไม่มีรายได้ และร้อยละ 10.8 มีรายได้เกิน 30,000 บาท หากใช้เป้าหมายรายได้เกษตรกร 30,000 บาทต่อครอบครัวต่อปี ตามที่ระบุในโครงการฯ เป็นดัชนีวัดความสำเร็จด้านผลผลิตของโครงการ นับว่าโครงการยังไม่บรรลุตามเป้าหมายในกรอบเวลาที่กำหนด

4) ในการร่วมโครงการปลูกพืชอาหารสัตว์เพื่อการจำหน่าย เกษตรกรมีการลงทุนเพื่อการผลิต เช่น ปรับปรุงพื้นที่ ซื้อพันธุ์พืชอาหารสัตว์ ซื้อปุ๋ย ซื้อเครื่องจักรอุปกรณ์ ค่าจ้างแรงงาน และค่าขนส่ง เป็นจำนวนเงินเฉลี่ยครอบครัวละ 7,643.59 บาท

ตารางที่ 4 การมีส่วนร่วมและผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการนาหญ้า (จำนวน 120 ราย)

การร่วมโครงการและผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการนาหญ้า	ร้อยละ
1. ช่วงเวลาเข้าร่วมโครงการนาหญ้า	
เข้าร่วมโครงการตั้งแต่ต้น	32.8
เข้าร่วมโครงการในภายหลัง	67.2
2. รายได้ต่อปีของครอบครัวก่อนเข้าร่วมโครงการ (บาท)	
ต่ำกว่า 50,000	50.0
50,001-100,000	39.8
มากกว่า 100,000	10.2
เฉลี่ย 65,691.67 บาท	
3. รายได้ต่อปีของครอบครัวหลังเข้าร่วมโครงการ 1 ปี (บาท)	
ต่ำกว่า 50,000	48.1
50,001-100,000	39.8
มากกว่า 100,000	12.0
เฉลี่ย 68,326.85 บาท	
4. พื้นที่ปลูกพืชอาหารสัตว์เพื่อจำหน่ายตามโครงการ (ไร่)	
1-5	40.2
6-10	35.7
มากกว่า 10	24.1
เฉลี่ย 8.56 ไร่	
7. ผลผลิตพืชอาหารสัตว์ที่ผลิตและจำหน่ายได้ในระยะเวลา 1 ปี (กิโลกรัม)	
0	19.2
1-5,000	45.8
5,001-10,000	3.3
10,001-15,000	8.3
15,001-20,000	13.3
มากกว่า 20,000	10.0
เฉลี่ย 10,132.73 กิโลกรัม	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

(จำนวน 120 ราย)

การร่วมโครงการและผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการนาหญ้า	ร้อยละ
8. รายได้จากการจำหน่ายพืชอาหารสัตว์ในระยะเวลา 1 ปี (บาท)	
0	19.2
1-10,000	52.5
10,001-20,000	12.5
20,001-30,000	5.0
30,001-40,000	0.8
มากกว่า 40,000	10.0
เฉลี่ย 16,464.43 บาท	
9. การลงทุนผลิตพืชอาหารสัตว์ในระยะเวลา 1 ปีรวมทั้งสิ้น (บาท)	
0	0.9
1-10,000	80.6
10,001-20,000	15.7
20,001-30,000	0.9
30,001-40,000	1.9
เฉลี่ย 7,643.59 บาท	

5.3 การได้รับบริการจากโครงการฯ

ผลการศึกษาการได้รับบริการจากโครงการเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบทางสังคมของโครงการต่อเกษตรกร แสดงในตาราง 5 พบว่า เกษตรกรได้มีส่วนร่วมและได้รับบริการจากโครงการค่อนข้างทั่วถึง ได้แก่ ได้เข้าร่วมประชุมฟังคำชี้แจงโครงการเฉลี่ยคนละ 4.48 ครั้ง ได้ร่วมคัดเลือกกรรมการกลุ่มเฉลี่ยคนละ 1.53 ครั้ง ได้เข้ารับการฝึกอบรมเฉลี่ยคนละ 1 ครั้ง ได้เดินทางไปทัศนศึกษาเฉลี่ยคนละ 0.29 ครั้ง (เกษตรกรได้ไปทัศนศึกษาร้อยละ 29.0) ได้เข้าร่วมประชุมกลุ่มเฉลี่ยคนละ 6 ครั้ง ได้รับบริการแนะนำทางวิชาการจากเจ้าหน้าที่เฉลี่ยคนละ 1.61 ครั้ง ได้รับบริการรวบรวมเสบียงสัตว์ไปจำหน่ายเฉลี่ยคนละ 7.19 ครั้ง ได้เยี่ยมชมนิทรรศการและสาธิตเทคโนโลยีที่หน่วยราชการจัดขึ้นเฉลี่ยคนละ 1 ครั้ง นอกจากนั้นเกษตรกรได้ให้คำแนะนำด้านการผลิตพืชอาหารสัตว์แก่เกษตรกรรายอื่นทั้งในกลุ่มเดียวกัน และเกษตรกรนอกกลุ่มเฉลี่ยคนละ 2.05 ครั้ง

ตารางที่ 5 การได้รับบริการจากโครงการฯ

การได้รับบริการ	หน่วย	ค่าเฉลี่ย
1. ได้เข้าร่วมประชุมรับฟังการชี้แจงโครงการ	ครั้ง	4.48
2. ได้เข้าร่วมคัดเลือกกรรมการกลุ่ม	ครั้ง	1.53
3. ได้เข้ารับการฝึกอบรม	ครั้ง	0.97
4. ได้เดินทางไปทัศนศึกษา	ครั้ง	0.29
5. ได้รับคำแนะนำด้านผลิตพืชอาหารสัตว์จากเจ้าหน้าที่	ครั้ง	1.61
6. ได้เข้าร่วมการประชุมกลุ่ม	ครั้ง	6.01
7. ได้รับบริการรวบรวมผลผลิตพืชอาหารสัตว์ไปจำหน่าย	ครั้ง	7.19
8. ได้ชมนิทรรศการและสาธิตเทคโนโลยี	ครั้ง	1.00
9. ได้ให้คำแนะนำเกษตรกรรายอื่น	ครั้ง	2.05

5.4 ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อโครงการนาหญ้า

การประเมินผลโครงการในเชิงคุณภาพ ได้แก่การประเมินความพึงพอใจของเกษตรกรที่ร่วมโครงการต่อกระบวนการดำเนินงานและผลตอบแทนที่ได้รับจากโครงการฯ ใช้แบบวัดความพึงพอใจจำนวน 20 ข้อถาม สร้างข้อถามตามข้อแนะนำการสร้างเครื่องมือวัดทัศนคติ ความพึงพอใจและการสร้างเครื่องมือประเมินผล ของสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2531) ใช้มาตรวัดแบบ Rating Scale ระดับการวัด 0 ถึง 10 โดยให้คะแนน 0 สำหรับคำตอบไม่เห็นด้วยยิ่ง และให้คะแนน 10 สำหรับคำตอบเห็นด้วยอย่างยิ่ง นำคะแนนรวมมาเฉลี่ยตัดสินระดับความพึงพอใจ มีเกณฑ์สรุปผลดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	0 – 2.00	ไม่พึงพอใจอย่างยิ่ง
คะแนนเฉลี่ย	2.01 – 4.00	ค่อนข้างไม่พึงพอใจ
คะแนนเฉลี่ย	4.01 – 6.00	ค่อนข้างพึงพอใจ
คะแนนเฉลี่ย	6.01 – 8.00	พึงพอใจ
คะแนนเฉลี่ย	8.01 – 10.00	พึงพอใจอย่างยิ่ง

ผลการศึกษาแสดงในตาราง 6 สรุปได้ว่า เกษตรกรมีความพึงพอใจ ต่อกระบวนการดำเนินงานและผลลัพธ์จากโครงการนาหญ้า (คะแนนเฉลี่ยรวม 6.85) โดย เรื่องที่มีคะแนนเฉลี่ยมากกว่า 8.00 มี 3 เรื่อง คือ

- 1.) การทำนาหญ้าทำให้เกษตรกรมีรายได้รวมสูงตามที่คาดหมายไว้
- 2.) การทำนาหญ้าทำให้เกษตรกรมีรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายแล้วสูงกว่าการปลูกพืชอื่น
- 3.) การทำนาหญ้าลงทุนต่ำกว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมด้านอื่นๆ

เรื่องที่มีคะแนนเฉลี่ย 6.01 - 8.00 มี 14 เรื่อง คือ

- 1.) ในการชี้แจงโครงการฯ ทำให้เกษตรกรรับทราบและเข้าใจรายละเอียดโครงการฯ
- 2.) เกษตรกรได้รับความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆเพียงพอสำหรับการผลิตพืชอาหารสัตว์
- 3.) การไปทัศนศึกษาภายใต้การสนับสนุนของโครงการฯ ทำให้เกษตรกรได้รับความรู้ ประสบการณ์ และเข้าใจเรื่องการผลิตพืชอาหารสัตว์มากขึ้น
- 4.) มีเจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำและถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการผลิตพืชอาหารสัตว์ ทำให้แก้ไขปัญหาและผลิตพืชอาหารสัตว์ได้ตามเป้าหมาย
- 5.) มีการจัดประชุมเพื่อรายงานความก้าวหน้าและรับฟังปัญหาข้อเสนอแนะจากสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ
- 6.) เกษตรกรได้รับบริการเก็บเกี่ยวผลผลิต รวบรวมผลผลิต และนำผลผลิตไปจำหน่ายตามกำหนดเวลาเสมอ
- 7.) เกษตรกรและสมาชิกครอบครัวมีทักษะ มีความชำนาญ และมีความรู้ในการผลิตพืชอาหารสัตว์มากขึ้นเนื่องจากได้ชมนิทรรศการและชมการสาธิตเทคโนโลยีต่างๆภายใต้การสนับสนุนของโครงการอยู่เสมอ
- 8.) เกษตรกรได้ช่วยเหลือสมาชิกรายอื่น โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตพืชอาหารสัตว์ให้เกษตรกรเหล่านั้น
- 9.) เกษตรกรได้ช่วยเหลือสมาชิกรายอื่น โดยการให้คำแนะนำและแก้ปัญหาแก่เกษตรกรเหล่านั้น
- 10.) การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่ายใช้แรงงานน้อยกว่าการปลูกพืชหรือทำการเกษตรกรรมด้านอื่น
- 11.) การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่าย มีความยั่งยืน เก็บเกี่ยวผลผลิตได้หลายครั้ง
- 12.) การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่ายมีผลต่อสิ่งแวดล้อมเนื่องจากใช้สารเคมีน้อยลง
- 13.) การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่าย มีผลต่อสุขภาพเนื่องจากสัมผัสสารเคมีน้อยลง
- 14.) โครงการนาหญ้าสนับสนุนกิจกรรมสังคม ทำให้เกิดความสามัคคีและมีการช่วยเหลือพึ่งพากันมากขึ้น

เรื่องที่มีคะแนนเฉลี่ย 4.01 – 6.00 มี 3 เรื่อง ได้แก่

- 1.) เกษตรกรได้มีส่วนร่วมบริหารกลุ่มเนื่องจากได้ร่วมคัดเลือกกรรมการเป็นตัวแทนเข้าไปบริหารกลุ่ม
- 2.) โครงการนาหญ้าสนับสนุนกิจกรรมกลุ่มและการพัฒนาองค์กร
- 3.) โครงการนาหญ้าสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียน

ตารางที่ 6 ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อโครงการนาหญ้า

การร่วมกิจกรรมและผลที่ได้รับจากโครงการนาหญ้า	ค่าเฉลี่ย
1. ในการชี้แจงโครงการฯ ทำให้ท่านได้รับทราบและเข้าใจรายละเอียดโครงการทุกขั้นตอน	6.23
2. ท่านได้มีส่วนร่วมบริหารกลุ่มเนื่องจากได้ร่วมคัดเลือกกรรมการเป็นตัวแทนเข้าไปบริหารกลุ่ม	5.82
3. ท่านได้รับความรู้และได้รับเทคโนโลยีใหม่ๆเพียงพอสำหรับการผลิตพืชอาหารสัตว์อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการเข้ารับการฝึกอบรมที่โครงการฯจัดขึ้น	6.01
4. ในการไปทัศนศึกษาและเยี่ยมเกษตรกรรายอื่นภายใต้การสนับสนุนของโครงการทำให้ท่านได้รับความรู้ ประสบการณ์ และเข้าใจเรื่องการผลิตพืชอาหารสัตว์มากขึ้น	6.17
5. ระหว่างการผลิตพืชอาหารสัตว์จำหน่าย มีเจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำและถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการผลิตพืชอาหารสัตว์ สามารถแก้ไขปัญหาและทำให้ท่านผลิตพืชอาหารสัตว์ได้ตามเป้าหมาย	6.24
6. ในระหว่างร่วมโครงการ กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ได้จัดประชุมเพื่อรายงานความก้าวหน้าและรับฟังปัญหาข้อเสนอแนะจากสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ	6.72
7. ในระหว่างร่วมโครงการฯ ท่านได้รับบริการเก็บเกี่ยวผลผลิต รวบรวมผลผลิต และนำผลผลิตไปจำหน่ายตามกำหนดเวลาเสมอ	6.07
8. ในระหว่างร่วมโครงการฯ ท่านและสมาชิกครอบครัวมีทักษะ มีความชำนาญ และมีความรู้ในการผลิตพืชอาหารสัตว์มากขึ้นเนื่องจากได้ชมนิทรรศการและชมการสาธิตเทคโนโลยีต่างๆภายใต้การสนับสนุนของโครงการอยู่เสมอ	6.21
9. ในระหว่างร่วมโครงการฯ ท่านได้ช่วยเหลือสมาชิกรายอื่นโดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตพืชอาหารสัตว์ให้เกษตรกรรายอื่นด้วย	6.23
10. ในระหว่างร่วมโครงการฯ ท่านได้ช่วยเหลือสมาชิกรายอื่นโดยการให้คำแนะนำและแก้ปัญหาแก่เกษตรกรรายอื่นด้วย	6.64

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การร่วมกิจกรรมและผลที่ได้รับจากโครงการนาหญ้า	ค่าเฉลี่ย
11. การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่ายภายใต้โครงการฯ ทำให้ท่านมีรายได้รวมสูงตามที่คาดหมายไว้	8.22
12. การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่ายภายใต้โครงการฯ ทำให้ท่านมีรายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้วสูงกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น	8.21
13. การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่ายภายใต้โครงการฯ มีการลงทุนต่ำกว่าการปลูกพืชหรือใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรกรรมด้านอื่น	8.43
14. การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่ายภายใต้โครงการฯ ใช้แรงงานน้อยกว่าการปลูกพืชหรือทำการเกษตรกรรมด้านอื่น	7.57
15. การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่ายภายใต้โครงการฯ มีความยั่งยืน เกือบเกี่ยวผลผลิตได้หลายครั้ง	7.77
16. การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่ายภายใต้โครงการฯ มีผลต่อสิ่งแวดล้อมเนื่องจากใช้สารเคมีน้อยลง	7.70
17. การปลูกพืชอาหารสัตว์จำหน่ายภายใต้โครงการฯ มีผลต่อสุขภาพเนื่องจากสัมผัสสารเคมีน้อยลง	7.69
18. โครงการนาหญ้าสนับสนุนกิจกรรมกลุ่มและการพัฒนาองค์กร	5.75
19. โครงการนาหญ้าสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียน	5.91
20. โครงการนาหญ้าสนับสนุนกิจกรรมสังคม ทำให้เกิดความสามัคคีและมีการช่วยเหลือพึ่งพากันมากขึ้น	7.43
รวม(ความพึงพอใจ)	6.85

5.5 ปัญหาและ อุปสรรค ของเกษตรกร

สรุปปัญหาและอุปสรรคในการร่วมโครงการนาหญ้า จากการสอบถามเกษตรกรเรียงลำดับตามจำนวนผู้เสนอปัญหาจากมากไปน้อย ดังนี้

1. รายได้และผลผลิตพืชอาหารสัตว์ต่ำกว่าการคาดหมาย เนื่องจากเข้าร่วมโครงการช่วงปลายฤดูเพาะปลูก
2. พืชอาหารสัตว์เจริญเติบโตช้า มีวัชพืช
3. ประสบอุทกภัย และฝนชุกช่วงฤดูฝน พืชอาหารสัตว์เสียหาย
4. เครื่องจักรและอุปกรณ์ ที่ได้รับการสนับสนุนมีขนาดเล็ก ประสิทธิภาพต่ำ ไม่เพียงพอ

5. ไม่สามารถขยายพื้นที่ผลิต เนื่องจากถูกจำกัดพื้นที่ผลิตตามเป้าหมายเท่านั้น
6. พื้นที่ผลิตอยู่ห่างแหล่งเลี้ยงโคนม การคมนาคมไม่สะดวก เสียค่าขนส่งสูง

5.6 ประเมินความคิดเห็นของเกษตรกรที่ใช้เสปียงสัตว์

การสอบถามเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ซึ่งซื้อเสปียงสัตว์ไปเลี้ยงโคเป็นประจำได้แก่ สมาชิกกลุ่มผู้เลี้ยงโคนมเด่นใหญ่ ต. เด่นใหญ่ อ. หันคา จ. ชัยนาท และสมาชิกกลุ่มผู้เลี้ยงโคนมพัฒนานิคม อ. พัฒนานิคม จ. ลพบุรี จำนวน 10 ราย สรุปได้ดังนี้

1. เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมซื้อหญ้าสดเป็นประจำนับตั้งแต่เริ่มโครงการ เนื่องจากต้องใช้พืชอาหารสัตว์คุณภาพดีเลี้ยงสัตว์ เพื่อเพิ่มผลผลิตน้ำนม และลดต้นทุนค่าอาหารขึ้น
2. เกษตรกรต้องการซื้อทั้งหญ้าสดและหญ้าแห้ง โดยหญ้าสดพอใจซื้อในราคา กิโลกรัมละ 0.50 บาท ส่วนหญ้าแห้งพอใจซื้อราคา กิโลกรัมละ 2.00 บาท
3. ผู้เลี้ยงสัตว์ต้องการหญ้าคุณภาพดีเลี้ยงสัตว์ตลอดปี
4. ปัญหาของเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์คือ ฟาร์มเลี้ยงสัตว์และพื้นที่ปลูกพืชอาหารสัตว์อยู่ห่างกัน การขนส่งหญ้าจากแปลงผลิตของเกษตรกรไปยังฟาร์มมีค่าใช้จ่ายสูง นอกจากนั้นในบางช่วงผู้ผลิตหญ้าไม่เพียงพอ และคุณภาพไม่สม่ำเสมอ

สรุปผลการทดลอง

การศึกษาผลการดำเนินงานและผลกระทบของโครงการนาหญ้าในพื้นที่จังหวัดชัยนาท โดยประเมินกิจกรรมของโครงการ เฉพาะการดำเนินการในพื้นที่กลุ่ม (นาหญ้า) ช่วงที่ดำเนินการระหว่างวันที่ 8 มกราคม 2545 ถึงวันที่ 31 มีนาคม 2546 สรุปได้ดังนี้

1. **ด้านบริบท** โครงการนาหญ้ามียัตถุประสงค์ชัดเจน มีการกำหนดเป้าหมายเชิงปริมาณและคุณภาพ มีกำหนดเวลาเริ่มต้น กำหนดเวลาสิ้นสุด เป็นโครงการที่ตอบสนองความต้องการของผู้ผลิตและผู้ใช้พืชอาหารสัตว์ ขณะเดียวกันโครงการนี้ก็มุ่งกระจายรายได้ กระตุ้นการใช้จ่าย ทำให้เศรษฐกิจในชนบทมีความคล่องตัวมากขึ้น
2. **ด้านปัจจัยนำเข้าและกระบวนการ** มีการมอบหมายความรับผิดชอบแต่ละกิจกรรมชัดเจนทั้งระดับส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีการใช้จ่ายงบประมาณ และวัสดุ อุปกรณ์ตามแผนและกรอบเวลาที่กำหนดไว้ในโครงการ
3. **ด้านผลผลิต** การประเมินผลผลิตโครงการโดยดัชนีวัดผลผลิต ประกอบด้วย จำนวนเกษตรกรร่วมโครงการ จำนวนเกษตรกรได้รับการฝึกอบรม พื้นที่ทำนาหญ้า ผลผลิตเสปียงสัตว์และรายได้จากการจำหน่ายเสปียงสัตว์ สรุปได้ว่า ผลผลิตส่วนใหญ่บรรลุผลตามเป้าหมาย

ยกเว้นผลผลิตพืชอาหารสัตว์ที่จำหน่ายได้ และรายได้จากการจำหน่ายพืชอาหารสัตว์ ได้ต่ำกว่าเป้าหมาย

4. ด้านผลกระทบ การประเมินผลกระทบของโครงการนาห้วยต่อเกษตรกรร่วมโครงการ สรุปได้ว่า ครอบคลุมเกษตรกรตัวอย่างปลูกพืชอาหารสัตว์เพื่อจำหน่ายเฉลี่ยครอบครัวละ 8.56 ไร่ ผลิตรายจำหน่ายได้เฉลี่ยครอบครัวละ 10,132.73 กิโลกรัมน้ำหนักแห้ง มีรายได้จากการจำหน่ายหญ้าเฉลี่ยครอบครัวละ 16,464.43 บาท และ เกษตรกรมีการลงทุนเพื่อการผลิตเฉลี่ยครอบครัวละ 7,643.59 บาท เกษตรกรได้มีส่วนร่วมและได้รับบริการจากโครงการค่อนข้างทั่วถึง นอกจากนั้นเกษตรกรบางรายยังได้เป็นผู้ให้คำแนะนำทางวิชาการแก่เกษตรกรรายอื่นด้วย

5. การประเมินความคิดเห็นและความพึงพอใจของเกษตรกรที่ร่วมโครงการต่อผลลัพธ์และผลตอบแทนที่ได้รับจากโครงการฯ สรุปได้ว่าโครงการนาห้วยบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างอาชีพเพิ่มรายได้ กระจายรายได้ และสร้างความพึงพอใจแก่เกษตรกร ขณะที่เกษตรกรผู้ซื้อพืชอาหารสัตว์จากโครงการ มีความเห็นว่า การใช้พืชอาหารสัตว์คุณภาพดีที่ซื้อจากโครงการนาห้วยไปเลี้ยงโคนม ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น และลดต้นทุนค่าในการผลิตน้ำนมได้

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินการโครงการนาห้วยในจังหวัดชัยนาทค่อนข้างบรรลุวัตถุประสงค์ จุดเด่นของโครงการ ได้แก่

1. การกำหนดแผนงานไว้ล่วงหน้าชัดเจนและดำเนินงานตามแผนตามกรอบเวลาที่กำหนด
2. การบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีผู้รับผิดชอบกิจกรรมตามความถนัด
3. ผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาด
4. มีเทคโนโลยีและระบบถ่ายทอดเทคโนโลยีสนับสนุน

ส่วนเรื่องที่ต้องปรับปรุงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพโครงการฯ ได้แก่

1. มีการเชื่อมโยงโครงการนาห้วยกับโครงการอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคเนื้อ เพื่อขยายตลาดพืชอาหารสัตว์ให้กว้างขวางและยั่งยืน
2. จัดหาเครื่องจักร และอุปกรณ์การผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่
3. ศึกษาวิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตและพัฒนาคุณภาพพืชอาหารสัตว์และเสบียงสัตว์ รวมทั้งศึกษาชนิด ปริมาณ และคุณลักษณะพืชอาหารสัตว์ที่ผู้เลี้ยงสัตว์ต้องการ อยู่เสมอ

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยประเมินผลนี้ได้รับคำแนะนำด้านการประเมินผลจาก รศ.ดร. สุวัลลีย์ เปี่ยมปิติ รศ.ดร. กรรณิการ์ สุขเกษม และ ผศ.ดร. เตือนเพ็ญ ธีรวรรณวิวัฒน์ อาจารย์ภาควิชาประชากรและการพัฒนา คณะสถิติประยุกต์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้รับการอนุเคราะห์ข้อมูลจากกองอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์ และได้รับความร่วมมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากศูนย์วิจัยและพัฒนาอาหารสัตว์ชัยนาท และสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดชัยนาท จึงขอขอบคุณบุคคลและหน่วยงานดังกล่าวมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กัลยา วานิชย์บัญชา. 2544. การใช้ SPSS for Window ในการวิเคราะห์ข้อมูล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- กองอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์ . 2545. รายงานความก้าวหน้ากิจกรรมนาหญ้าและพัฒนาอาชีพการผลิตเสบียงสัตว์เพื่อการจำหน่าย มกราคม-สิงหาคม 2545.
- ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. 2538. การวิจัยประเมินผล หลักการและกระบวนการ. กรุงเทพฯ: ปิ เจ เพลทโปรเซสเซอร์.
- วิรัชญ์ คงคะจันทร์.2524. หลักการส่งเสริมการเกษตร. คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2531. การสร้างมาตรวัดสำหรับการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2544. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : บริษัทเฟื่องฟ้าวันตั้งจำกัด.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.2546. การประเมินผลโครงการพัฒนาธุรกิจโคนม. กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.